

Іванов Є.І.

кандидат економічних наук,
начальник відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі,
Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

У статті розглянуто особливості втілення стратегії експортно орієнтованої індустріалізації в низці країн Східної та Південно-Східної Азії в контексті забезпечення диверсифікаційних зрушень у зовнішній торгівлі. Проаналізовано ефективність підходів до диверсифікації експорту на основі розвитку трудомістких галузей виробництва та використання національного ресурсного потенціалу. Обґрунтовано роль держави в індустріалізації країн Східної та Південно-Східної Азії, зокрема у сфері забезпечення стабільного макроекономічного середовища. Узагальнено заходи державної політики диверсифікації зовнішньої торгівлі нових індустріальних країн. Досліджено трансформацію участі відповідних країн в міжнародному поділі праці за ступенем втілення стратегії експортно орієнтованої індустріалізації.

Ключові слова: диверсифікація, зовнішня торгівля, нові індустріальні країни, глобальні ланцюги доданої вартості, «експортна дисципліна».

Вступ. Досвід низки країн світу, які вибрали та успішно втілили стратегію експортно орієнтованої індустріалізації, свідчить про те, що диверсифікація зовнішньої торгівлі залишається невід'ємною складовою у забезпеченні випереджаючого економічного розвитку. З 70-х рр. ХХ ст. низка нових індустріальних країн (НІК) Східної та Південно-Східної Азії здійснила структурну трансформацію своїх економік завдяки системній політиці розвитку виробничо-експортного потенціалу на інноваційній основі, тому досвід цих країн є актуальним та цінним для України, адже відображає передові світові практики забезпечення випереджаючого розвитку шляхом активізації диверсифікаційних зрушень у зовнішньоторговельній сфері.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивченню й узагальненню успішного досвіду проведення економічних реформ в низці країн Східної та Південно-Східної Азії присвячено наукові публікації багатьох вітчизняних вчених-економістів. Серед них слід назвати таких, як Н.М. Грущинська [1], Л.А. Батюк [2], О.І. Рогач [3], Ю.В. Біленко, О.М. Яремчук [4]. В роботах зазначених дослідників розкрито особливості економічного розвитку провідних на сучасному етапі країн Азійського регіону, розглянуто їх торговельну політику та стратегії участі в міжнародному поділі праці, визначено основні складові елементи їх конкурентоспроможності в період активних трансформацій, проаналізовано взаємозв'язок політичної та економічної модернізації в НІК. Водночас слід зазначити, що вивченню особливостей проведення цілеспрямованої політики для забезпечення диверсифікаційних зрушень в експортних потоках нових індустріальних країн приділено недостатню увагу, що обумовлює необхід-

ність поглиблення досліджень у цьому напрямі.

Мета статті полягає в узагальненні успішного досвіду проведення державної політики диверсифікації зовнішньої торгівлі як чинника випереджаючого економічного розвитку в низці нових індустріальних країн Східної та Південно-Східної Азії.

Викладення основного матеріалу. Аналіз досвіду втілення моделі експортно орієнтованої індустріалізації в нових індустріальних країнах засвідчив, що загалом за стратегією зростання обсягів і диверсифікації зовнішньої торгівлі цих країн їх можна розділити на три основні групи:

- країни, в основу диверсифікації зовнішньої торгівлі яких покладено трудомісткі галузі виробництва;
- країни, диверсифікація експорту яких базувалась на використанні національного ресурсного потенціалу;
- країни, що поєднали обидва вищезазначені підходи.

До першої групи належать Гонконг, Тайвань, Сінгапур та Південна Корея. Їх успіх у забезпеченні економічного розвитку через зростання диверсифікації експорту побудований на основі ефективного урядового втручання за допомогою вжиття тарифних і нетарифних заходів підтримки промисловості для забезпечення експортної конкурентоспроможності. Зокрема, на початкових етапах індустріального розвитку уряд Південної Кореї надавав неадресну підтримку національним виробникам для активізації їх експортних поставок, активно захищаючи внутрішній ринок від імпорту високими ввізними митами. Внаслідок дії такого режиму стимулювання початкове зростання експорту країни відбувалося в тих галузях перероб-

ної промисловості, які володіли конкурентними перевагами у витратах виробництва, здебільшого за рахунок надлишку робочої сили. Промислова структура економіки розвивалась на основі порівняльних переваг у виробництві трудомісткої продукції, такої як, зокрема, текстиль, одяг, взуття, товари деревообробки, виробництво світлотехніки. Відповідні галузі стрімко збільшували частку в загальному виробництві, що сприяло випереджаючому зростанню ВВП до початку 1970-х рр. [5, с. 34]. Слід підкреслити, що особливу увагу було приділено вимогам до ціни та якості товарів, лише за умови виконання яких експортери могли розраховувати на одержання допомоги з боку держави.

Досягнені результати дали змогу уряду Південної Кореї на початку 70-х рр. XX ст. перейти до селективної підтримки виробництва й експорту галузей важкої та хімічної промисловості. З одного боку, цьому сприяли чинники ендогенного характеру, оскільки активний розвиток трудомістких галузей на попередньому етапі практично вичерпав надлишок робочої сили та призвів до зростання її вартості, а з іншого боку, чинники екзогенного характеру виявилися у вигляді зростаючої конкуренції на зовнішніх ринках країн тієї продукції, що переважала в корейському експорті [6, с. 241]. Пріоритетні галузі отримали додаткові значні фінансові стимули у вигляді прямих податкових пільг і дешевих кредитів, водночас попередньо надані стимули продовжували діяти для всіх експортерів.

Необхідно зазначити, що протягом першого десятиріччя нової політики сприяння експорту високотехнологічних галузей економіка зіштовхнулася з низкою викликів трансформаційного періоду, а саме спостерігалось значне зростання інфляції та дефіциту торговельного сальдо через те, що національні виробники продукції важкої промисловості потребували істотного імпорту інноваційного обладнання та проміжної продукції для задоволення своїх виробничих

потреб. Однак із середини 1980-х рр. це дало можливість не лише стрімко підвищити загальні обсяги експорту, але й диверсифікувати зовнішні поставки, підвищивши частку в них спершу електричного устаткування та суден, а пізніше – напівпровідників та автомобілів (табл. 1).

Тоді як у 1980 р. одяг займав чільне місце в структурі корейського експорту з часткою 15,9%, уже у 2000 р. ця частка скоротилась до 2,7%, а в 2010 р. одяг не перебував серед числа десяти основних товарних груп експорту. Водночас у товарному експорті зростала частка напівпровідників з 2,5% у 1980 р. до 15,1% у 2000 р. та 10,9% у 2010 р., а також суден – з 3,5% до 10,5% відповідно. Обсяги експорту за цей період зросли з 17,5 до 466,4 млрд. дол. США, або у 26,7 разів. Якщо в у 1960 р. частка експорту товарів і послуг у ВВП складала всього 2,6%, то в 1980 р. вона зросла до 28,5%, у 2000 р. – до 35,0%, а далі до 42,2% у 2016 р. [8]. Характерно, що протягом 1990–2016 рр. Корея лише двічі зазнала незначного скорочення показника ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, що відбулось у кризові 1998 р. і 2009 р. При цьому у першому випадку падіння становило 5,1%, а в другому – 1,2%. Середньорічний темп зростання цього показника упродовж зазначеного періоду становив 6,1%.

Поряд з очевидними результатами у сфері вертикальної диверсифікації зовнішньої торгівлі необхідно відзначити й деякі виклики, перед якими постала Південна Корея на сучасному етапі внаслідок послідовної політики експортно орієнтованої індустріалізації. Вони полягають у тому, що диверсифікація мала місце за принципом U-кривої: досягши помітних зрушень у структурі експорту у формі зростання в ньому частки високотехнологічної продукції, поставки за кордон сконцентрувались на деяких видах відповідних товарів, адже питома вага десяти найбільших товарних груп в експорті зросла із 47,3% у 1980 р. до 61,9% у

Таблиця 1

Динаміка реструктуризації експорту Південної Кореї за десятьма основними товарними групами у 1980–2010 рр.

1980 р.		1990 р.		2000 р.		2010 р.	
Товарні групи	%	Товарні групи	%	Товарні групи	%	Товарні групи	%
Одяг	15,9	Одяг	11,7	Напівпровідники	15,1	Напівпровідники	10,9
Сталевий прокат	5,4	Напівпровідники	7,0	Комп'ютери	8,5	Судна	10,5
Взуття	5,2	Взуття	6,6	Автомобілі	7,7	Автомобілі	7,6
Судна	3,5	Відеоапаратура	5,0	Вироби з нафти	5,3	Сенсорні дисплеї	7,0
Аудіоапаратура	3,4	Судна	4,4	Судна	4,9	Вироби з нафти	6,8
Текстиль	3,2	Комп'ютери	3,9	Засоби бездротового зв'язку	4,6	Засоби бездротового зв'язку	5,9
Каучук	2,9	Аудіоапаратура	3,8	Синтетична гума	2,9	Запчастини до автомобілів	4,1
Деревина	2,8	Сталевий прокат	3,8	Сталевий прокат	2,8	Синтетична гума	3,7
Відеоапаратура	2,5	Текстиль	3,6	Одяг	2,7	Сталевий прокат	3,6
Напівпровідники	2,5	Автомобілі	3,0	Відеоапаратура	2,1	Комп'ютери	2,0
Експорт топ-10	47,3	Експорт топ-10	53,4	Експорт топ-10	56,6	Експорт топ-10	61,9
Всього експорт, млрд. дол. США	17,5	Всього експорт, млрд. дол. США	65,0	Всього експорт, млрд. дол. США	172,3	Всього експорт, млрд. дол. США	466,4

Джерело: розраховано автором на основі даних джерела [7]

2010 р. Разом зі збільшенням частки експорту у ВВП це привело до посилення залежності економічного росту від кон'юнктури зовнішніх ринків, що особливо виявилось під час світової фінансово-економічної кризи 2007–2009 рр. [9, с. 530]. Тому на сучасному етапі уряд Південної Кореї взяв курс на стимулювання внутрішнього попиту. Для країни з високим рівнем доходів і значним середнім класом, стимулювання внутрішнього споживання нині може служити альтернативою експортному попиту за несприятливих прогнозів розвитку світового ринку.

Однак, незважаючи на всі проблеми, корейський досвід чітко засвідчив, що цілеспрямована політика експортного зростання на основі вертикальної диверсифікації дала змогу не просто розвинути зовнішньоторговельну сферу країни, але й забезпечити випереджаючі темпи зростання національної економіки з порівняно стійким макроекономічним середовищем. Однією з ключових рис корейської моделі залишається те, що уряд відігравав основоположну роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку, на власний розсуд визначаючи пріоритетні галузі для виробництва й експорту, тоді як приватний сектор реалізовував урядові плани і був нагороджений або покараний залежно від якості цієї реалізації. Яскравим прикладом такої політики є запровадження так званої експортної дисципліни.

Політика «експортної дисципліни» полягає в тому, що для одержання державних преференцій в економічній діяльності великі підприємства були змушені виходити на зовнішні ринки, щоби продемонструвати міжнародну конкурентоспроможність та довести, що одержані пільги не позбавляють їх стимулів надалі розвивати виробництво. Стабільні експортні надходження були також вкрай необхідні для забезпечення країни валютною виручкою з метою закупівлі новітніх іноземних технологій. Для підприємств, що демонстрували належну «експортну дисципліну», уряд ліцензував одержання всіх закордонних технологій. Держава та бізнес узгоджували експортні напрями, стандарти контролю за якістю, продуктивності, зміни виробничих потужностей, питання злиття й поглинання підприємств. Характерно, що в результаті приєднання до ГАТТ у квітні 1967 р. Південна Корея зобов'язалась припинити політику звільнення експортних доходів від оподаткування, вживши еквівалентних заходів прихованого протекціонізму у вигляді введення амортизаційних податкових знижок за результатами експортної діяльності [10, с. 95].

Іншим прикладом результативних диверсифікаційних зрушень з метою активізації економічного розвитку є Тайвань, який став на шлях експортно орієнтованого зростання у 1958 р., вживши низку заходів зі стимулювання експорту у вигляді податкових пільг у зовнішньоекономічній діяльності, надання кредитів експортерам за низькими процентними ставками тощо. Внутрішній ринок був закритий високими ввізними митами та кількісними заходами (квотами). Уряд

вибірково підбирав галузі для просування продукції на зовнішні ринки, керуючись власними стратегічними міркуваннями. Така політика почала давати свої результати вже у 1960-х рр., коли темпи зростання ВВП й експорту значно пришвидшились порівняно з попередніми роками, проте до кінця 1970-х рр. Тайвань залишався країною, що розвивається, експортуючи здебільшого сировину, а також трудомістку продукцію, виробництво якої потребувало залучення робочої сили з низьким рівнем кваліфікації [11, с. 16].

З метою активізації структурних зрушень в економіці і з огляду на висхідну тенденцію у вартості робочої сили у 1980-х рр. уряд Тайваню взяв курс на інтеграцію промислового комплексу до глобальних ланцюгів доданої вартості. Пільгове кредитування експорту було суттєво обмежено, а пріоритетні галузі державної підтримки почали вибиратися за новою методологією. Перевага віддавалась підприємствам тих галузей, які розвинули тісні кооперативні зв'язки з іноземними партнерами, продукція яких мала високий рівень наукоємності та відповідала новітнім екологічним стандартам [12, с. 293]. З метою одержання переваг інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості також було взято курс на лібералізацію торгівлі, скасовано низку нетарифних бар'єрів. Водночас вжито низку заходів щодо створення сприятливого режиму для залучення іноземних інвестицій; уряд здійснив ревальвацію національної валюти з метою зменшення торгового профіциту й заохочення імпорту провідних технологій.

Як наслідок, до 1990-х рр. Тайвань став відносно розвинутою країною, яка експортувала хімічну та іншу високотехнологічну продукцію, частка якої сягала 50% в експорті. Більше того, до кінця 1990-х рр. проміжна продукція, машини та транспортне обладнання разом склали 84% експорту країни. Тайвань повністю скористався перевагами глобальних ланцюгів вартості в галузі напівпровідників та став одним з провідних світових експортерів ноутбуків. Таким чином, випереджаюче зростання експорту Тайваню протягом десятиліть характеризувався переходом від трудомістких і низькотехнологічних продуктів до капіталомістких та наукоємних товарів. Проте наслідком вибору стратегії входження до міжнародних ланцюгів створення вартості для Тайваню стало скорочення частки в експорті готової продукції, яка до 1998 р. зменшилась до 14%, натомість в поставках за кордон зросла частка проміжної продукції та засобів виробництва [13, с. 207].

Використання національного ресурсного потенціалу лежало в основі політики диверсифікації зовнішньої торгівлі передусім таких країн Південно-Східної Азії, як Малайзія та Індонезія. На початкових етапах їх уряди активно втручалися в діяльність експортерів, щоб диверсифікувати економіку. Однак, на відміну від Південної Кореї і Тайваню, така диверсифікація полягала у просуванні нової сільськогосподарської продукції (наприклад, пальмової олії в Малайзії) та експлуатації природних ресурсів (виробництво деревини

з тропічних порід в Індонезії, виробництво рибних продуктів у Таїланді), тобто диверсифікація мала передусім горизонтальний характер. Таким чином, крім імпортозамінних та експортно орієнтованих промислових виробництв, первинна обробка сировини разом з ресурсомістким виробництвом загалом була дуже важливою для індустріалізації цих країн.

На наступному етапі вони вийшли за межі статичних порівняльних переваг, отриманих від природних ресурсів, щоб активізувати зростання продуктивності праці. Так, політика експортно орієнтованої індустріалізації запроваджена в Малайзії законом про інвестиційні стимули, згідно з яким на фірми-експортери поширювались податкові та митні пільги. Водночас знижувались ставки ввізних мит на інноваційне обладнання для підприємств, які з його використанням виробляли продукцію на експорт. Втім, найважливішим аспектом зовнішньоторговельної політики було створення низки вільних торгових зон для залучення іноземних інвестицій в експортні виробництва. Диверсифікаційні зрушення в зовнішньоторговельній сфері малайзійської економіки спирались винятково на ПП, внаслідок чого внутрішня фінансова система була відносно незначним чинником у нарощуванні виробничо-експортного потенціалу [14].

Важливо, що й малайзійська модель передбачала центральну роль держави у здійсненні диверсифікаційних зрушень у зовнішньоторговельній сфері. Її основними складовими були:

- значні державні інвестиції в освіту для створення висококваліфікованої робочої сили;
- тісна співпраця між урядом і приватним сектором для визначення політики, розвитку ноу-хау ринку та коригування політики;
- поступове усунення держави від ручного управління економікою шляхом приватизації державних підприємств та розширення можливостей приватних інвесторів;
- відкритий режим залучення ПП для розвитку нових галузей (наприклад, телекомунікацій та автомобільного сектору);
- активна розбудова нових інфраструктурних об'єктів (наприклад, доріг, телекомунікацій, безкоштовних портів) для підтримки експортних виробництв [15, с. 53–54].

Завдяки вищезазначеним заходам Малайзія поступово зменшила у своєму експорті частку сировинної продукції (каучуку та олова) й наростила спершу експорт пальмової олії, а потім продукції з вищим рівнем доданої вартості, передусім електричного і телекомунікаційного обладнання. Результатом стали стрімкі диверсифікаційні зрушення у зовнішньоторговельній сфері країни, а саме частка каучуку в експорті знизилась з понад 60% у 1962 р. до менш ніж 3% у 2008 р. Навпаки, за той же період частка електричного і телекомунікаційного обладнання в експорті зросла з менш ніж 1% до майже половини, а нині вона становить найбільшу товарну групу серед поставок за кордон [16].

Таїланд вирізняється серед інших країн регіону тим, що поєднав обидва підходи до забезпечення диверсифікації зовнішньої торгівлі, а саме сприяння розвитку трудомістких галузей, зокрема текстильної, та активне використання національного ресурсного потенціалу у сфері сільського господарства та рибної промисловості. Розвиток традиційного експортно орієнтованого сільського господарства стимулював зростання АПК. Таїланд відкрив на своїй території низку зон експортного розвитку з метою стимулювання виробничо-експортного потенціалу за пріоритетними галузями та залучення іноземних інвестицій.

Активна диверсифікаційна політика в Таїланді розпочалась у 1972 р. з прийняттям закону про сприяння промисловості, яким запроваджувалось повне звільнення експортно орієнтованих підприємств від сплати ввізних мит, а також надавалось відшкодування податку з продажів та податку на прибуток. Ця політика допомогла країні використати величезні порівняльні переваги у ресурсомісткій та трудомісткій виробничій діяльності. Відповідну політику згодом було посилено цілеспрямованою девальвацією національної валюти. В умовах низького рівня розвитку внутрішнього ринку стрімко зростаючі виробничі потужності були задіяні на закордонні поставки, підвищуючи темпи зростання експорту та темпи зростання економіки загалом. Макроекономічна стабільність разом зі стрімким ростом економіки та комплексом заходів з промислового розвитку, яких вживала держава, дала змогу залучити значні обсяги іноземних інвестицій переважно з країн-сусідів по регіону [17, с. 8].

Необхідно зазначити, що висока результативність розглянутих заходів у країнах Східної і Південно-Східної Азії досягнута не в останню чергу завдяки забезпеченню макроекономічної стабільності, адже високі експортні позиції у довгостроковій перспективі можуть бути втримані лише за умови, якщо економічна політика розвиватиме стабільне макроекономічне середовище. Серед ключових індикаторів макроекономічної стабільності, що уможливили ефективну реалізацію диверсифікаційної політики, слід виокремити такі.

1) Рівень інфляції. Надзвичайно важливою особливістю стабільного макроекономічного середовища економік НІК є низький і передбачуваний рівень інфляції, який виявлявся в кожній з розглянутих країн протягом відповідних періодів розвитку виробничо-експортного потенціалу. У цьому відношенні стабільність макроекономічного середовища в Малайзії, Тайвані та Таїланді була зразковою. Слід зазначити, що, крім зростання цін на нафту у 1973 і 1979 рр., в цих країнах не спостерігалось епізодів появи «інфляційних бульбашок». Отже, низький рівень інфляції в цих економіках став основою досягнення цінової конкурентоспроможності на експортних ринках.

2) Фіскальна дисципліна. Найважливішою причиною низького рівня інфляції в країнах Східної Азії стала спроможність урядів цих країн зберігати дефіцит бюджету в межах керованого рівня. Наприкінці

1980-х рр. Малайзія, Корея та Таїланд спроміглися на фіскальну консолідацію і навіть забезпечили профіцит бюджету. Головним аспектом фіскальної консолідації вищевказаних країн наприкінці 1980-х рр. було те, що більша частина коригування відбулась у витратній, а не дохідній частині центрального бюджету.

3) Заощадження та інвестиції. Особливістю макроекономічної ситуації НІК, яку виокремлюють як їх основну перевагу, є значна частка інвестицій та заощаджень співвідношенні до ВВП, що спостерігаються у цьому регіоні, порівняно з іншими країнами, що розвиваються. В більшості розглянутих країн спостерігається високий рівень граничної схильності до заощадження, який дедалі більше зростає. З 1980-х рр. заощадження склали в середньому 30% ВВП країн Південно-Східної Азії, водночас інвестиції склали 35% ВВП, а темпи їх залучення у 1990-х рр. перевищували відповідні показники для розвинутих країн. Основним фактором, що сприяв високому рівню інвестицій у цих країнах, був приплив ПІІ через різні політичні стимули, надані урядами. ПІІ відіграли провідну роль у більшості цих країн у фінансуванні експортного сектору.

4) Курс валют. Одним з важливих аспектів монетарної політики НІК було використання валютного курсу для захисту зовнішньоторговельного сектору. Це втілювалось шляхом знецінення валюти або зменшення реального курсу національної валюти. Ключовою особливістю макроекономічного середовища в країнах Південно-Східної Азії залишається відсутність тренду ревальвації грошових одиниць, навіть попри стрімко зростаючі експортні надходження. Реальний обмінний курс більшості валют регіону цілеспрямовано знижувався із середини 70-х до початку 90-х рр. ХХ ст. [18].

Таким чином, можна зробити висновок, що стабільне макроекономічне середовище стало основним фактором міжнародної конкурентоспроможності країн Південно-Східної Азії. Це пов'язане з консервативною макроекономічною політикою, що проводилась протягом певного періоду часу, важливою особливістю цієї політики була швидка й рішуча реакція на проблеми макроекономічної рівноваги, що виникали внаслідок зовнішніх шоків або інших чинників.

З 70-х рр. ХХ ст. низка нових індустріальних країн Східної та Південно-Східної Азії здійснила структурну трансформацію своїх економік завдяки системній політиці розвитку виробничо-експортного потенціалу на інноваційно-модернізаційній основі, яка поєднувала тарифний захист, субсидування, пільгове кредитування експорту, надання технічної допомоги, гнучке трудове законодавство, сприяння інтеграції виробників до міжнародних виробничо-збутових мереж, податкові пільги й інші стимули для залучення внутрішніх та іноземних інвестицій, спрощення процедур торгівлі та усунення надмірних бюрократичних перешкод у системі митного адміністрування, масштабний розвиток інфраструктури ЗЕД тощо. Крім того, держава надавала технічну, фінансову та інформаційну підтримку

залученим ТНК з метою сприяння експорту високотехнологічної та наукоємної продукції.

Систематизувавши заходи державної політики диверсифікації зовнішньої торгівлі НІК, виділимо їх характерні риси:

- розподіл різних преференцій та стимулів до здійснення експорту базувався на ринковому підході та конкуренції, тому для того, щоб отримати право на постійну підтримку, фірмам доводилося демонструвати достатні показники експорту;

- саме приватний сектор економіки виступав рушієм диверсифікаційних зрушень, у низці країн іноземні інвестори також відіграли вагомий роль у переході до експортно орієнтованого зростання;

- урядове втручання в економіку здійснювалось переважно без вагомий корупційної складової, що дало змогу запобігти пошуку «ренти» у сировинних та низькотехнологічних галузях [19, с. 517];

- диверсифікаційна політика супроводжувалась значними інвестиціями в інфраструктуру, а саме на початкових етапах відповідні вливання спрямовувались на розвиток транспортної мережі, пізніше – на розвиток телекомунікацій;

- експортерам був наданий доступ до іноземних комплектуючих, засобів виробництва та устаткування за світовими цінами, що досягалось за рахунок запровадження тарифних пільг, звільнення від сплати податків тощо [20];

- з метою надання преференцій експортерам без порушення норм і правил міжнародного торгового права ГАТТ/СОТ використовувались спеціальні зони експортної переробки та інші види спеціальних (вільних) економічних зон;

- для заохочення ПІІ використовувалась низка податкових пільг, зокрема надавались «податкові канікули», що було особливо важливим на ранньому етапі;

- основною слабкістю експортно орієнтованих компаній в НІК виявився недостатній доступ до інформації про закордонні ринки та технології, тому уряди відкривали інституції просування експорту, що здійснювали міжнародні маркетингові дослідження та поширювали інформацію про умови доступу до світових ринків;

- для формування позитивного іміджу експортованої продукції були розроблені правила та процедури її ліцензування з метою забезпечення високої якості відповідних товарів і послуг.

Отже, новопосталі галузі переробної промисловості підпадали під захист з боку держави за умов активізації своїх експортних поставок, що привело до того, що відповідні галузі швидко стали конкурентоспроможними на міжнародному рівні. Надаючи фірмам захист на певні періоди залежно від продукту, який виробляється, а також вимагаючи, щоб вони почали експортувати певні частки продукції у встановлені строки, держава накладала на підприємства сувору дисципліну в обмін на преференції та захист від імпорту з розвинутих країн.

Висновки. Цілеспрямована політика диверсифікації зовнішньої торгівлі лежить в основі стратегії експортно орієнтованої індустріалізації, яку вибрали та успішно втілили країни Східної та Південно-Східної Азії, що увійшли до групи нових індустріальних держав. Міжнародний досвід проведення успішних диверсифікаційних зрушень у виробництві та зовнішній торгівлі дав змогу узагальнити найбільш ефективні підходи й практики, що полягають у розподілі різних переваг і стимулів до здійснення експорту на базі ринкового підходу та конкуренції; наданні приватному сектору рушійної сили диверсифікаційних зрушень; здійсненні значних інвестицій у транспортну і телекомунікаційну інфраструктуру; наданні експортерам доступу до іноземних технологій за рахунок запровадження тарифних пільг та звільнення від сплати податків; створенні спеціальних економічних зон з метою надання переваг експортерам без порушення норм ГАТТ/СОТ; стимулюванні ПІІ через низку податкових переваг; забезпеченні експортерам доступу до інформації про умови виходу на зовнішні ринки тощо.

Важливим чинником вертикальної диверсифікації експорту в НІК стало запровадження урядами так

званої експортної дисципліни, яка полягала в тому, що новопосталі галузі переробної промисловості підпадали під захист з боку держави за умов активізації експортних поставок, що привело до того, що відповідні підприємства швидко стали конкурентоспроможними на міжнародному рівні. Надаючи фірмам захист на певні періоди залежно від продукту, який виробляється, а також вимагаючи, щоб вони почали експортувати певні частки продукції у встановлені строки, держава накладала на підприємства сувору дисципліну в обмін на переваги та захист від імпорту з розвинутих країн.

Вжиття цих заходів супроводжувалось забезпеченням стабільного макроекономічного середовища. Висока результативність відповідних заходів досягнута не в останню чергу завдяки забезпеченню макроекономічної стабільності, адже високі експортні позиції країн Південно-Східної Азії в довгостроковій перспективі були втримані завдяки тому, що їм вдалося взяти під контроль інфляцію, дотримуватися фінансової дисципліни, забезпечувати високу схильність до заощадження населення, підтримувати стабільний курс національних валют.

Список літератури:

1. Грущинська Н.М. Інноваційно-інформаційний напрям розвитку нових індустріальних країн Азії: велика стратегія Китаю як досвід для України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 10. С. 17–23.
2. Батюк Л.А. Конкурентоспроможність нових індустріальних країн Азії: досвід для України. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. Вип. 191. С. 150–162.
3. Рогач О.І. Транснаціональні корпорації та експорт нових індустріальних країн Азії: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 255 с.
4. Біленко Ю.В., Яремчук О.М. Експортоорієнтовані стратегії нових індустріальних країн. *Вісник Львівського університету*. Серія: Міжнародні відносини. 2014. Вип. 36 (1). С. 23–34.
5. Embareka A., Manuel C. *Export Diversification in South Korea: Determinants and Implications*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2015. 80 p.
6. Argawal P., Gokarn P., Mishra S. *Policy Regimes and Industrial Competitiveness: A Comparative Study of East Asia and India*. London: Palgrave Macmillan UK, 2000. 315 p.
7. Kim D. *Export Diversification: Lessons from Korean Experience*. URL: http://www.cieplan.org/media/publicaciones/archivos/302/Paper_de_Duol_Kim_Korea_Development_Institute_Rep_de_Corea_en_ingles.pdf.
8. Exports of goods and services (% of GDP). World Bank Group. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?view=chart>.
9. Manuel C., Embareka A. The Determinants of Export Diversification at All Margins Case Study: South Korea. *International Journal of Scientific & Engineering Research*. 2015. Vol. 6. Issue 2. P. 526–532.
10. Studwell J. *How Asia Works: Success and Failure in the World's Most Dynamic Region*. London: Profile books, 2013. 288 p.
11. Samen S. *Export Development, Diversification, And Competitiveness: How Some Developing Countries Got It Right*. Washington: World Bank Institute, 2010. 28 p.
12. Shea J., Yang Y. *Taiwan's financial system and the Allocation of Investment Funds. The role of State in Taiwan's Development*. New York: M.E. Sharpe, 1994. 416 p.
13. Smith H. *Industry Policy in Taiwan and Korea in the 1980s Winning with The Market*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd., 2000. 288 p.
14. Affendy A.M., Yee L.S., Bakri A.K. *Export Diversification and Economic Growth in Malaysia* URL: <https://mpira.ub.uni-muenchen.de/20588>.
15. Yusof Z.A., Bhattasali D. *Economic Growth and Development in Malaysia: Policy Making and Leadership*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, 2008. 60 p.
16. Gijón-Spalla J.G. Will the New Foreign Direct Investment Regime Promote Export Diversification in Algeria? A perspective from Chile's and Malaysia's Successes. *The Maghreb Center Journal*. 2010. Issue. 1 URL: <https://maghrebcenter.files.wordpress.com/2011/07/algeria-sbl-and-export-diversification-032310-final.pdf>.
17. *Thailand Industrialization and Economic Catch-Up Country Diagnostic Study*. Asian Development Bank. Manila: ADB, 2015. 59 p.

18. Nimgaonkar G. Export led growth in South East Asia: an overview of export policies and lessons for India. 9th Global Conference on Business & Economics (October 16–17, 2009). URL: www.gcbe.us/9th_GCBE/data/Girija%20Nimgaonkar.doc.

19. Hsieh C. What Explains the Industrial Revolution in East Asia? Evidence from the Factor Markets. *The American Economic Review*. 2002. Vol. 92. № 3. P. 502–526.

20. Jeong S. The Korean economy and its tax system at a crossroads. URL: file:///D:/Downloads/Conference-RR-2015_Jeong_88541.pdf.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ

В статье рассмотрены особенности реализации стратегии экспортно-ориентированной индустриализации в ряде стран Восточной и Юго-Восточной Азии в контексте обеспечения диверсификационных изменений во внешней торговле. Проанализирована эффективность подходов к диверсификации экспорта на основе развития трудоемких отраслей производства и использования национального ресурсного потенциала. Обоснована роль государства в индустриализации стран Восточной и Юго-Восточной Азии, в частности в сфере обеспечения стабильной макроэкономической среды. Обобщены меры государственной политики диверсификации внешней торговли новых индустриальных стран. Исследована трансформация участия соответствующих стран в международном разделении труда по мере реализации стратегии экспортно-ориентированной индустриализации.

Ключевые слова: диверсификация, внешняя торговля, новые индустриальные страны, глобальные цепочки добавленной стоимости, «экспортная дисциплина».

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN IMPLEMENTING STATE FOREIGN TRADE DIVERSIFICATION POLICY

The article deals with peculiarities of implementing export-oriented industrialization strategy in a number of Eastern and Southeast Asia countries in the context of providing diversification shifts in foreign trade. The efficiency of approaches to export diversification on the basis of labor-intensive industries development and national resource potential is analyzed. The state's role in industrialization of Eastern and Southeast Asia countries, in particular in the sphere of ensuring a stable macroeconomic environment, is substantiated. The measures of foreign trade diversification policy in newly industrialized countries are generalized. The transformation of respective countries' role in the international division of labor during export-oriented industrialization strategies implementation is investigated.

Key words: diversification, foreign trade, newly industrialized countries, global value chains, “export discipline”.